

ΙΩΑΝΝΗΣ Π. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

ΜΑ'ΡΙΦΕΤ - ΜΑ'ΡΙΦΕΤ-ΝΑΜΕ
ΕΝΑΣ ΑΝΕΡΜΗΝΕΥΤΟΣ ΤΥΠΟΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ
ΕΓΓΡΑΦΟΥ*

Κατά τη μελέτη των οθωμανικών εγγράφων του Αρχείου της Ιεράς Μονής Κύκκου 1572-1839¹ πρόβαλλε ένας τύπος εγγράφου (ma'rifet ή ma'rifet-nāme), που προκαλούσε πολλούς συλλογισμούς προβληματισμούς, αμφιβολίες και επιφυλάξεις. Η αναδρομή στα γενικά έργα της οθωμανικής Διπλωματικής και τις ειδικές μελέτες δεν πρόσφερε λύσεις, αφού ούτε αναφορά του εγγράφου δεν γίνεται σ' αυτά. Η εκ διαμέτρου αντίθετη ερμηνεία του όρου στα έργα κορυφαίων ιστορικών οθωμανολόγων, στους οποίους θα επανέλθουμε αργότερα, περιέπλεκε το ζήτημα. Ευτυχώς, όμως, συγκυρίες ήθελαν την ελληνική ιστοριογραφία να πρωτοπορεί στο ίδιο θέμα, έστω και από ιστοριοδίφες σε μερικές περιπτώσεις.

Αξίζει να σημειώσουμε από τους παλαιότερους τον Δ. Καμπούρογλου, ο οποίος στο έργο του "Μνημεία τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων" δημοσιεύει σε μετάφραση έγγραφα ma'rifet ή "μαριφετναμέ", "μερι-

* Η ταπεινή αυτή μελέτη αφιερώνεται στην αλησμόνητη φίλη και συνάδελφο Φανή Μαυροειδή-Πλουμίδου. Ο πρόωρος και άδικος φυσικός της θάνατος δεν υπήρξε αντικατάστατη απώλεια μόνον για την οικογένειά της, στην οποία άφησε ανείπωτη θλίψη. Στέρησε και τους φίλους της από ένα σύντροφο και άφησε δυσαναπλήρωτο κενό στους συναδέλφους και φοιτητές της. Ας είναι ο τόμος αυτός μία αείφωτος λαμπάδα στην πνευματική της δημιουργία.

1. Βλ. Ιωάννης, Π. Θεοχαρίδης, *Οθωμανικά έγγραφα 1572-1839*, Αρχείο Ιεράς Μονής Κύκκου Ι, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία 1993.



φειναμέ” και “μαριφέτ”, όπως ο ίδιος αποδίδει τους όρους στην ελληνική². Ο ιδρυτής της επιστημονικής τουρκολογίας στην Κύπρο και πρωτοπόρος στην ανάπτυξη των οθωμανικών σπουδών στην Ελλάδα, Π. Χιδίρογλου, σε μία μελέτη του καταγράφει χωρίς ενδοιασμούς τον όρο ma’rifet ως τύπο εγγράφου³. Τον ταξινομεί στους “τίτλους ιδιοκτησίας”⁴. Προφανώς προκαλεί πολλούς πονοκεφάλους στον σοβαρό αυτό επιστήμονα, αφού στην εισαγωγή του Καταλόγου ο τύπος του εγγράφου αυτού χαρακτηρίζεται ως “άπλο σημείωμα”⁵, ενώ παρακάτω αποδίδεται ως “δηλωτικόν έγγραφον πωλήσεως”⁶, “πωλητήριον έγγραφον”⁷, “παραχωρητήριον έγγραφον”⁸, ή, ακόμη, και ως “διαθήκη”⁹. Ο πολυγραφέτερος και γνωστότερος σύγχρονος Κύπριος ιστορικός, Κ.Π. Κύρης, στην έκδοση των εγγράφων της Κανακαρίας, στηριζόμενος στο περιεχόμενο ενός εγγράφου, όπου αναγράφεται ότι “καί διά πίστεως, καί βεβαίωσιν ἀληθείας ἔδωσεν ὁ σπάης τὸ αὐτὸν μουραφέτιν, ἦγουν τεμεσούκκιν. με τήν βουῖλλαν του καί με τές κάτωθεν μαρτυρίες” καταλήγει στο συμπέρασμα ότι “MAR’IFET = TEMESSÜK”¹⁰.

Η έλλειψη μελετών και η απουσία αναφορών από τη διεθνή βιβλιο-

2. Δ. Γρ. Καμπούρογλου, *Μνημεία τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων*. Τουρκοκρατία, τ.1, Ἀθήναι 1891, σσ. 160, 164, 165, 169, 173, 174, 175, 178, 179.

3. Παύλου Χιδίρογλου, “Κατάλογος τῶν ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν ἐναποκειμένων ὀθωμανικῶν χειρογράφων”, Κέντρον Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν, Ἐπετηρίς 5 (1971-1972) 341-354.

4. Ὁ.π., σ. 334, ὅπου διαβάζουμε “ΤΙΤΛΟΙ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ (HÜJET, MA’RIFET, SENED, TĀPŪ ἢ TĀPŪ SENEDĪ, TEDKERE, TEMESSÜK)”.

5. Ὁ.π., σ. 259.

6. Ὁ.π., σσ. 341, 342, 343, 348.

7. Ὁ.π., σσ. 341-351.

8. Ὁ.π., σσ. 343, 345.

9. Ὁ.π., σ. 346.

10. Costas P. Kyrtis, *The Kanakaria Documents 1666-1850: Sale and Donation Deeds*. Edited with Introduction and Commentary, Cyprus Research Centre, Texts and Studies of the History of Cyprus XIV, Nicosia 1987, p. 101.



γραφία στον τύπο του εγγράφου ma'rifet, η πολύμορφη και η, εν πολλοίς, αδιευκρίνιστη και αντιφατική ερμηνεία και απόδοσή του στην ελληνική, επέβαλλαν περισσότερες και κατηγορηματικότερες αποδείξεις περί του εγγράφου. Αλλά, με την πάροδο του χρόνου και τη μελέτη μεγάλου αριθμού οθωμανικών εγγράφων από το Αρχείο της Ιεράς Μονής Κύκκου, συσσωρεύονταν τα απαραίτητα στοιχεία και οι αποδείξεις, που τεκμηριώναν συμπεράσματα και κρίσεις για την ύπαρξη εγγράφου με την ονομασία ma'rifet, τη δομή και τη θέση του στους μηχανισμούς και τις διαδικασίες του οικονομικού καθεστώτος, και ειδικότερα των αγροτικών σχέσεων κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας πριν από την περίοδο του Tanzimat, δεδομένα που έντονα αμφισβητήθηκαν¹¹.

Αποδείξεις περί ύπαρξης του εγγράφου ma'rifet: Σε αρκετές περιπτώσεις ο τύπος ma'rifet φέρει ως δεύτε-

11. Επισήμως λόγο για το έγγραφο ma'rifet έκανα κατά τη συνέντευξή μου (Ιούλιο 1991) ως υποψήφιος καθηγητικής θέσης στο Πανεπιστήμιο Κύπρου. Τότε ένα μέλος του πενταμελούς Εκλεκτορικού Σώματος, ο Βασίλης Δημητριάδης, νυν Καθηγητής του Πανεπιστημίου Κρήτης, παρερμηνεύοντας τον ρόλο του και καταχρώμενος της ευκαιρίας, με αυτοπεποίθηση αποκλειστικού φορέα της γνώσης, με ύφος αρχιεξεταστή, με νοοτροπία στρατιωτικού αρχηγού, με υψωμένη τη φωνή και με χειρονομίες, οι οποίες πετούσαν περιφρονητικά στο τραπέζι βιβλία μου, συνοδευόμενα με ανάλογους χαρακτηρισμούς, εκδήλωνε την αντίθεσή του αναφορικά με την ύπαρξη του εγγράφου ma'rifet. Τώρα ο ίδιος έχει την ευκαιρία να αμφισβητήσει, να αναιρέσει, να ανατρέψει και να ανασκευάσει το περιεχόμενο της μελέτης αυτής. Μόνο που θα πρέπει να το πράξει δημοσίως και γραπτώς, και όχι κεκλεισμένων των θυρών και προφορικώς, με επισημονικά επιχειρήματα, και όχι με τα προαναφερόμενα πειστήρια. Δύναται, επίσης, να γράψει την κριτική του στην αγγλική, τη γλώσσα δηλαδή, στην οποία αυτός και τα άλλα τέσσερα μέλη του Εκλεκτορικού Σώματος, που παρά τις έντονες μου αντιρρήσεις, απαίτησαν να γίνει η συνέντευξη. Ωστόσο, για να μην αδικήσουμε τον κ. Β. Δημητριάδη, υπογραμμίζουμε και το γεγονός ότι όλα τα μέλη του παραπάνω Εκλεκτορικού Σώματος αγνοούσαν παντελώς τη σχετική ελληνική βιβλιογραφία, παλαιότερη και νεώτερη. Και ότι μερικά μέλη δεν έχουν καμμία σχέση με την οθωμανολογία, στον ερευνητικό, τουλάχιστον τομέα.



ρο συνθετικό τη λέξη *nāme* (*ma'rifet-nāme*). *Nāme* είναι περσική λέξη που σημαίνει επιστολή,, γράμμα. Την χρησιμοποιούσαν ευρέως για τον σχηματισμό ονομάτων εγγράφων¹². Έτσι, π.χ., σε ένα παραχωρητήριο του 1695 για σκοπούς μεταβίβασης του δικαιώματος κατοχής καλλιεργήσιμων αγρών, ζητήθηκε από τους σπαχήδες άδεια και σχετικό έγγραφο. Οι τελευταίοι, με τη σειρά τους, έδωσαν “το *ma'rifet-nāme* αυτό”¹³. Σε ένα άλλο παραχωρητήριο του 1725 ο ‘*Agab Husein* μεταβίβασε το δικαίωμα ενός περιβολιού στον Σοφιανό. “Επειδή ζητήθηκε *ma'rifet-nāme*” από τους σπαχήδες του χωριού Φιλούσα, στο τιμάριο των οποίων βρισκόταν το περιβόλι, “*συντάχθηκε ma'rifet-nāme* και δόθηκε στα χέρια του προαναφερόμενου Σοφιανού”¹⁴. Σε ένα τρίτο παραχωρητήριο του 1769 διαβάζουμε ότι στον Χριστοφή παραχωρήθηκε το δικαίωμα κατοχής αγρών συνολικής έκτασης 190 στρεμμιάτων, που υπάγονταν στο τιμάριο Περιστερωνάρι. Για να τους κατέχει, “*συντάχθηκε και σφραγίστηκε το ma'rifet-nāme* αυτό και δόθηκε στα χέρια του”¹⁵. Πολλά είναι, άλλωστε, τα έγγραφα, τα οποία “αυτοαποκαλούνται” *ma'rifet-nāme*¹⁶.

Σαφής και ρητή απόδειξη περί υπάρξεως του εγγράφου *ma'rifet* είναι και ο αδιαμφισβήτητος “αυτοχαρακτηρισμός” του ως τύπος εγγράφου. Τα τεκμήρια είναι πάρα πολλά. Θα αρκεσθούμε σε ελάχιστα.

12. Βλ. J. Reychman - A. Zajaczkowski, *Handbook of Ottoman-Turkish Diplomatics*, Mouton 1968, p. 135. M.T. Gökbilgin, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik ilmi*, İstanbul 1979, s. 101. A. Velkov, *Vidove osmanoturški dokumenti*, Sofija 1986, str. 19-23, όπου σημειώνονται 53 τύποι οθωμανικών εγγράφων με δεύτερο συνθετικό την περσική λέξη *nāme*.

13. Αρχείο Ιεράς Μονής Κύκκου, Οθωμανικά Έγγραφα, Φάκελος ΙΓ 22 (από τώρα ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ.).

14.. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΙΣτ 30.

15. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. Κ 87.

15. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. Κ 87.

16. Βλ., για παράδειγμα, Ι. Π. Θεοχαρίδης, *Οθωμανικά έγγραφα 1572-1839*, ό.π., τ. Β, σο. 712-715, 738-739, 754-755, 1002-1003· τ. Γ, σο. 1060-1061, 1086-1087, 1106-1109, 1116-1117, 1122-1123 κ.ο.κ.



Σε ένα έγγραφο, λοιπόν, του 1696 διαβάζουμε ότι για το δικαίωμα νομής καλλιεργήσιμων αγρών, στους Χατζή Φίλιππο, Πολύδωρο και παπά-Ιάκωβο “δόθηκε το ma'rifet αυτό”¹⁷. Σε έγγραφο του 1715 αναφέρεται ότι ο παπα-Ανανίας αγόρασε το δικαίωμα ταπίου αγρού έκτασης 1/2 στρέμματος. Και ο διοικητής της Πόλης, Mustafa, σημειώνει πως “επειδή μου ζητήθηκε ma'rifet, συντάχθηκε και δόθηκε στα χέρια του το ma'rifet αυτό”¹⁸. Σε ένα έγγραφο του 1726 αναφέρεται ότι ο παπά-Γιωργής αγόρασε το δικαίωμα νομής καλλιεργήσιμου αγρού. Ως εκ τούτου “στα χέρια του δόθηκε το ma'rifet αυτό”¹⁹. Στην Κατελού, η οποία αγόρασε το δικαίωμα νομής καλλιεργήσιμου αγρού που είχε μείνει διαθέσιμος διά ταπίου, “δόθηκε αυτό το του σπαχή ma'rifet”, όπως διαβάζουμε σε έγγραφο του 1735²⁰. Για το δικαίωμα νομής περιβολιών, αμπελιών και αγρών, “δόθηκε το ma'rifet αυτό”, επαναλαμβάνεται σε έγγραφο του 1755²¹. Τα τεκμήρια είναι πάρα πολλά και η παράθεσή τους θα απαιτούσε πολλές σελίδες²².

Σε όλα, σχεδόν, τα οθωμανικά έγγραφα, που φυλάσσονται στα Αρχεία της Ιεράς Μονής Κύκκου και αναφέρονται στην περίοδο 1572-1839, υπάρχει επινωτικό ελληνικό σημείωμα. Το έγγραφαν σύγχρονοι των γεγονότων Κυκκώτες, μεταξύ των οποίων και ηγούμενοι της Μονής. Εξυπακούεται ότι αυτοί γνώριζαν τους τύπους των οθωμανικών εγγράφων, δεδομένου ότι τους μετέφεραν και στα βραχέα σημειώματά

17. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΙΓ 24.

18. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΙΕ 30.

19. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΙΣτ 32.

20. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΙΖ 17.

21. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΙΘ 32.

22. Για ενισχυτικά και επιβεβαιωτικά έγγραφα των συλλογισμών μας βλ. Ι. Π. Θεοχαρίδης, *Οθωμανικά έγγραφα 1572-1839*, ό.π., τ. Α, σσ. 164-165, 374-375, 428-429, 456-457, 476-477· τ. Β, σσ. 500-501, 522-523, 630-631, 650-651, 662-663, 684-685, 698-699, 708-709, 772-773, 816-817, 840-841, 856-857, 866-867, 868-869, 876-877, 880-881· τ. Γ, σσ. 1050-1051, 1074-1075, 1080-1081, 1090-1091, 1138-1139, 1220-1221· τ. Δ, σσ. 1656-1657, 1682-1683, 1686-1687, 1688-1689, 1708-1709, 1726-1727 και πολλά άλλα έγγραφα.



τους, τα οποία, συνήθως, αρχίζουν με τον προσδιορισμό του τύπου του εγγράφου. Στα ελληνικά σημειώματα, λοιπόν, των υπό μελέτη μα'rifet διαβάζουμε, π.χ., : "Ίνε το μουραφέττιν του χοραφίου γιαννη καφα σκάλα 1. εις αυλόναν" ²³, "1695 μάραφέττην τόν χοράυγιών του αγίου μόναστήρηου..." ²⁴, "τό παρον μουράφέντην ήπαρχοι του κυκκου..." ²⁵, "μούραφέττην δια κάπνον χόράφη τοῦ μιχαήλη κανκαλλά εις τόν άγιον δομέτην" ²⁶, "μουραφέττιν του λιβαδίου τής κυτζής" ²⁷, "μουραφέττη τοῦ Χριστωφί τῶ ιῶ λευκαρίτου λογίζω" ²⁸ κ.λ.π.²⁹. Γενικώς στα ελληνικά σημειώματα των οθωμανικών εγγράφων του Αρχείου της Ιεράς Μονής Κύκκου το έγγραφο μα'rifet απαντάται ως "μαριφέντη", "μαριφέττη", "μοραφέτ", "μοραφέττην", "μοραφέττι(ν)", "μουραφέντην" ή "μουραφέττην"³⁰.

Τα γραμμένα στην ελληνική έγγραφα της Κανακαρίας διαδηλώνουν, επίσης, την ύπαρξη οθωμανικού εγγράφου με την ονομασία μα'rifet. "Και έδώσαμεν τὸ παρόν μοραφέττιν με τες βουλλες μας εις ένδειξιν καιροῦ" βεβαιώνουν οι "Όσμάν Πελούκπαχης" και "Σελεϊμάν Πελούκπασης", αναφερόμενοι σε "δύο σκάλες χοράφιν" που "έππεσεν εις τὸ ταπίν..."³¹. Για την αγορά του δικαιώματος νομής καλλιεργήσιμου αγρού "διά πῆξεος, και βεβεόσην άλιθίας έδοσεν όσπάης· τό

23. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. Η 5.

24. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΙΓ 22.

25. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΙΓ 24.

26. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΙΔ 31.

27. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΙΣτ 32.

28. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΚΑ 4.

29. Για πολυάριθμα παραδείγματα βλ. Ι. Π. Θεοχαρίδης, *Οθωμανικά έγγραφα 1572-1839*, ό.π., τ. Α, σσ. 377, 413, 429, 431, 457, 477· τ. Β, σσ. 485, 523, 621, 681, 699, 713, 755, 759, 761, 771, 773, 789, 817, 839, 841, 857, 863, 867, 869, 879, 881, 893, 923, 957, 979, 995, 1011, 1017, 1025, 1031· τ. Γ, σσ. 1051, 1061, 1063, 1067, 1073, 1077, 1081, 1085, 1091, 1113, 1117, 1139, 1155, 1169, 1171, 1173 κ.ο.κ.

30. Ο.π., τ. Ε, σσ. 2167- 2168.

31. C. P. Kyrtis, *The Kanakaria Documents*, ό.π., σ. 78.



αυτόν μουραφέττην" διαβάζουμε σε έγγραφο του 1694³². Πιστεύουμε πως τα παρατεθέντα τεκμήρια και αρκετά και ακλόνητα είναι. Γι' αυτό προχωρούμε στην παρουσίαση του ιδίου του εγγράφου.

Γνωρίσματα του ma'rifet: Το έγγραφο ma'rifet είναι γραμμένο σε μετρίου πάχους ή χονδρό χάρτη, χρώματος λευκού ή υπόλευκου. Οι διαστάσεις του ποικίλλουν αναλόγως του αριθμού των υπό εκχώρηση γαιών. Γενικώς κυμαίνονται στα 0,160 πλάτος και στα 0,220 χιλιοστά ύψος. Το κείμενο, γραμμένο με μαύρη μελάνη, συνήθως αρχίζει λίγο πιο κάτω από τη μέση και με σχετικό περιθώριο στη δεξιά πλευρά. Χρησιμοποιείται η γραφή *riq'a*, αν και σε αρκετά ma'rifet διαπιστώνουμε κάποια τάση των γραφέων να μιμηθούν τη μεγαλοπρεπή αυτοκρατορική γραφή *dīnāpī* ή τη γραφή των ιεροδικαστικών εγγράφων, την *ta'liq*.

Η γλώσσα του κειμένου δεν είναι βεβαρημένη με σύνθετες προτάσεις και δυσνόητο ύφος. Μερικές φορές, μάλιστα, συναντούμε κακογραμμένα κείμενα, με άφθονα ορθογραφικά, γραμματικά και συντακτικά λάθη, που φανερώνουν την ημιμάθεια ή την αμάθεια του συντάκτη τους.

Η διάρθρωση του ma'rifet δεν έχει τα γνωρίσματα των σουλτανικών ή των απολυομένων από ανώτατους αξιωματούχους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εγγράφων. Είναι πολύ πιο απλή, ιδίως ως προς το Πρωτόκολλο. Σχηματικώς το ma'rifet έχει την εξής διάταξη:

<i>Πρωτόκολλο :</i>	Επίκληση	-	Da'vet
	Επιγραφή	-	Elqab
<i>Κείμενο :</i>	Εκθεση	-	Iblağ
	Απόφαση	-	Hukm
	Κύρωση	-	Te' kid
<i>Εσχατόκολλο :</i>	Χρονολογία	-	Tarih
	Υπογραφή-ές	-	Imza
	Μάρτυρες (ενίοτε)	-	Şuhūd -l- ħal
<i>Verso :</i>	Σφραγίδα-ες	-	Muhur

32. Ο.π., σσ. 90-91.



Πρωτόκολλο: Στο ma'rifet, όπως και σε όλα ανεξαιρέτως τα οθωμανικά έγγραφα, στη μέση της κορυφής του φύλλου υπάρχει η Επίκληση. Είναι η λέξη huve (=Εκείνος, δηλαδή ο Θεός). Σπανίως απαντούμε και τη φράση huve-l-mu'yin (=Εκείνος ο βοηθός, Εκείνος ο αρωγός). Η μετάβαση από το Πρωτόκολλο στο Κείμενο πραγματοποιείται με τις εξής στερεότυπες προτάσεις³³:

vejh-i taħrīr-i huṣf ḡldur kī

bāis-i taħrīr-i huṣf budūr kī

bāis-i taħrīr-i nemīqa ḡldur kī

= αιτία της σύνταξης του εγγράφου είναι η εξής .

Κείμενο : Το Κείμενο αρχίζει με την Έκθεση, όπου ο σπαχής ή οι σπαχήδες αναφέρονται στα του τιμαρίου τους, δηλαδή το όνομα και τη διοικητική περιφέρεια, τη χρονολογία και τον τρόπο, διά του οποίου το κατέχουν. Στη συνέχεια προσδιορίζονται τα εκχωρούμενα, ως επί το πλείστον αγροί, η τοποθεσία, τα όρια και το καθεστώς τους. Στην Απόφαση περιέχονται το πρόσωπο, στο οποίο παραχωρείται το δικαίωμα νομής, καθώς και το ποσόν της αγοράς του δικαιώματος αυτού. Η Απόφαση πάντοτε καταλήγει στην πρόταση, στην οποία σημειώνεται ότι για την κατοχή του αγρού (ή των αγρών) “συντάχθηκε και δόθηκε το ma'rifet αυτό”. Τις περισσότερες φορές προηγείται δευτερεύουσα αιτιολογική πρόταση, στην οποία διαβάζουμε “επειδή μας ζητήθηκε ma'rifet...” ή “επειδή είμαστε οι σπαχήδες...” ή συνδυασμός και των δύο. Το Κείμενο τελειώνει με την Κύρωση, το περιεχόμενο της οποίας είναι πανομοιότυπο: επιβάλλει στον αποδέκτη του εγγράφου και κάτοχο, πλέον, των παραχωρηθέντων γαιών να τις καλλιεργεί κάθε χρόνο και να καταβάλλει στους σπαχήδες τους απορρέοντες εκ της κατοχής νενομισμένους φόρους, ενώ, ταυτοχρόνως, αποτρέπει την ανάμειξη και επέμβαση τρίτων στην κατοχή των εκχωρηθέντων.

Εσχατόκολλο : Η Χρονολογία καθορίζει την αρχή του Εσχατο-

33. Γράφονται είτε σε ξεχωριστή γραμμή είτε ακολουθούνται αμέσως από το Κείμενο. Στις προτάσεις αυτές παρατηρείται συνδυασμός των λέξεων ή των ρημάτων, χωρίς όμως να αλλοιώνεται ή να μεταβάλλεται η έννοια, κατ' επέκταση και η μετάφραση.



κόλλου. Αναγράφεται στο τέλος και σε συνέχεια του κειμένου. Όταν, μετά την τελευταία αράδα, δεν απομένει χώρος, η Χρονολογία τοποθετείται κάτω από το Κείμενο και δεξιά της Υπογραφής (ή των Υπογραφών) του σπαχί. Η Χρονολογία αρχίζει με τη φράση "tahrirgen fi" (=γράφτηκε την) ή μόνο με τη λέξη " fi" (=την). Ακολουθεί η ημέρα, η οποία σημειώνεται με αριθμούς και κάποτε ανά δεκαήμερο, δηλαδή ena'il (αρχές), enasih (μέσα) και enahig (τέλη) του μηνός. Ο μήνας, που έπεται, δίνεται με τις καθιερωμένες στην οθωμανική γραμματεία συντμήσεις. Όταν, σπανιότερα, απαντούμε την αναγραφή του μήνα ολογράφως, τότε διαπιστώνουμε ότι συνοδεύεται και με το χαρακτηριστικό του επίθετο³⁴. Ο χρόνος, του οποίου προηγείται σε συντετμημένη μορφή η λέξη sene (=έτος), γράφεται με αριθμούς. Ενίοτε και ολογράφως, με τις αντίστοιχες αραβικές ή τουρκικές λέξεις. Η Υπογραφή του σπαχί τίθεται κάτω από το κείμενο και αριστερά. Μερικές φορές, όταν η τελευταία αράδα τελειώνει στο μέσον του φύλλου, η Υπογραφή αρχίζει κάτω από την προτελευταία γραμμή και στο ίδιο ύψος με την τελευταία. Εάν οι υπογράφοντες σπαχήδες είναι περισσότεροι του ενός, οι υπογραφές τους παρατάσσονται κατά σειρά από δεξιά προς τα αριστερά. Στην υπογραφή οι λέξεις βρίσκονται σε κάθετη διάταξη, ούτως ώστε να σχηματίζεται ένα είδος πυραμίδας με την κορυφή προς τα κάτω. Στη πρώτη σειρά πάνω σημειώνεται η λέξη es sirahi (=ο σπαχής) ή η λέξη bende (=ο δούλος, ο θεράπων), ή και συνδυασμός των δύο (bende-i es sirahi), ενώ στην τελευταία η λέξη halā (=νυν). Ανάμεσά τους γράφονται η λέξη σπαχής, το όνομα και ο τίτλος του. Η σειρά τους δεν είναι σταθερή. Σε μερικές περιπτώσεις παραλείπεται η λέξη halā και κάτω από τη λέξη bende αναγράφεται το όνομα του σπαχί, ακολουθούμενο από τη φράση "σπαχής του προαναφερθέντος χωριού". Πάντοτε όμως διατεταγμένες κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να διατηρείται το σχήμα της ανάποδης πυραμίδας.

Σε μερικά ma'rifet συναντούμε και υπογραφές μαρτύρων, οι οποίες

34. Για τις συντμήσεις και τα επίθετα των μηνών βλ. Π. Χιλιόγλου, *Οθωμανικά Έγγραφα της έν Κύπρω Μονής Κίρκου*, Κέντρον Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν, Πηγαί και Μελέται τῆς Κυπριακῆς Ἱστορίας V, Λευκωσία 1973, σ. 22.



σε ελάχιστα έγγραφα έπονται του κειμένου, κατ' ακρίβειαν της Χρονολογίας και της Υπογραφής. Η συνήθης θέση τους είναι στο δεξιό περιθώριο. Προηγείται σε ξεχωριστή γραμμή η φράση "šuhūd-l-hāl" (=μάρτυρες του γεγονότος), η οποία γράφεται καθέτως του κειμένου από τα άνω προς τα κάτω. Πάντοτε επιμηκύνεται το γράμμα šin, που αρχίζει από την πρώτη ή τις πρώτες 3-4 γραμμές. Δεν αποκλείεται, όμως, να παραλειφθεί εντελώς η φράση šuhūd-l-hāl.

Αναπόσπαστο μέσον επικύρωσης της γνησιότητας του ma'rifet είναι οι Σφραγίδες. Τοποθετούνται στο verso του εγγράφου, αν και σε ευεύαριθμα ma'rifet είναι τοποθετημένες στο recto. Το περιεχόμενο των σφραγίδων είναι απλό. Περιλαμβάνει, συνήθως, τον τίτλο και το όνομα του σπαχή, καθώς και τη χρονολογία δημιουργίας της σφραγίδας.

Η απόδοση του όρου ma'rifet στην ελληνική: Η Ευαγγελία Μπαλά, στο προλογικό της σημείωμα για τη μετάφραση του έργου της Βέρας Μουταφτσιέβα "Άγροτικές σχέσεις στην Οθωμανική Αυτοκρατορία" γράφει χαρακτηριστικά: "Οί δυσκολίες και οί άδυναμίες στην απόδοση κάθε κειμένου σέ άλλη γλώσσα έπαναλαμβάνονται στερεότυπα σε προλόγους. Η μετάφραση ενός έπιστημονικού κειμένου θέτει έπιπλέον τό έξίσου σοβαρό πρόβλημα τής πιστής απόδοσης λεπτών διακρίσεων στην ανάλυση κάποιου φαινομένου και τής έπιλογής δόκιμων ειδικών όρων. Η έλλιπής ανάπτυξη τών όθωμανικών σπουδών στην Έλλάδα δημιουργεί στην προκειμένη περίπτωση πρόσθετες δυσκολίες: όρισμένοι ειδικοί έπιστημονικοί όροι, καθιερωμένοι και οικείοι στην ξένη βιβλιογραφία, δέν αποδίδονται όμοιόμορφα στα έλληνικά ή δέν έχουν καν εισαχθει στην ειδική έπιστημονική όρολογία. Στη μετάφρασή μας υίοθετήσαμε όσους έχουν περάσει στην έλληνική βιβλιογραφία και άλλους προτείνουμε. Οί προτάσεις αυτές ένδεχομένως δέν είναι πάντοτε απόλυτα εύστοχες· ή συστηματικότερη ένασχόληση μέ τήν όθωμανική αυτοκρατορία στην Έλλάδα θά συμβάλει άσφαλώς μελλοντικά στην καθιέρωση γενικά άποδεκτής όρολογίας"³⁵.

35. Βλ. Βέρα Μουταφτσιέβα, Άγροτικές σχέσεις στην Όθωμανική Αυτοκρατορία (15ος - 16ος) αί., Άθήνα 1990, σ. 15.



Οι ίδιες δυσκολίες ισχύουν και στην περίπτωση της απόδοσης του όρου ma'rifet στα ελληνικά. Η ποικιλία που υπάρχει στην ελληνική βιβλιογραφία κατά τη μετάφρασή του, επιβεβαιώνει, απλώς, τις παραπάνω διαπιστώσεις.

Ο Ι. Χλωρός, στο άρτιο λεξικό του, μεταφράζει την αραβικής προέλευσης λέξη ma'rifet ως “μάθησις, επιστήμη, τέχνη” ή “μέσον, μεσολάβησις”³⁶. Παρόλον που είναι αρκετά ενημερωμένος ως προς τους τύπους των οθωμανικών εγγράφων, στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν αναφέρει οτιδήποτε σχετικό. Ο Δ. Καμπούρογλου ερμηνεύει τον τύπο του εγγράφου ma'rifet ως “ἄδειαν διακατοχῆς (μαριφετναμέ)”³⁷, “ἔγγραφον ἄδειαν διακατοχῆς (μαριφετναμέ)”³⁸, “ἔγγραφον ἀδείας (μεριφετναμέ)”³⁹, “ἄδειαν (μαριφέτ)”⁴⁰ ή “ἄδειαν (μαριφετναμέ)”⁴¹, καθώς και “ἄδειαν κατοχῆς (μαριφετναμέ)”⁴², υπάγοντάς τον υπό τον γενικό τίτλο “ταπία”⁴³. Όπως ἴδη αναφέραμε, ο Π. Χιδίρογλου αποδίδει τον τύπο του εγγράφου ma'rifet ως “δηλωτικὸν ἔγγραφον πωλήσεως”, “πωλητήριον ἔγγραφον” ή “παραχωρητήριον ἔγγραφον” και ο Κ.Π. Κύρης ως “temessük”. Στα ελληνικά σημειώματα των οθωμανικών εγγράφων του Αρχείου της Ιεράς Μονῆς Κύκκου δεν επισημαίνεται ούτε μία περίπτωση μεταφοράς του όρου από τα οθωμανικά στα

36. Ι. Χλωροῦ, *Λεξικόν Τουρκο-Ἑλληνικόν*, τ. Β΄, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1899, σ. 1722. Τις ίδιες ερμηνείες, περίπου, δίνουν όλα τα λεξικά, στα οποία δεν παραπέμπουμε, για να μην επιβαρύνουμε τη μελέτη με αχρείαστες παραπομπές. Το σπουδαιότερο δε είναι ὅτι ἀκόμη και στη νέα ἐκδοση της *Εγκυκλοπαίδειας* του Ἰσλάμ ἀπουσιάζει ὁ ὅρος ma'rifet. Ὑπάρχει ὁ ὅρος ma'rifat, ὁ ὁποῖος ἐξετάζεται κυρίως ἀπὸ ἀποψη φιλοσοφική που, σε τελικὴ ἀνάλυση, συγκρίνεται με τὸν ἐλληνικὸ ὄρο “γνώσις”.

37. Δ. Γρ. Καμπούρογλου, *Μνημεῖα τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων*, ὄπ., σσ. 160, 165, 169, 173.

38. Ὁ.π., σσ. 175, 178, 178-179.

39. Ὁ.π., σ. 164

40. Ὁ.π., σ. 169.

41. Ὁ.π., σ.179

42. Ὁ.π., σσ. 173, 174.

43. Ὁ.π., σ. 164



ελληνικά. Το *ma'rifet* θεωρείται κάτι το αυτονόητο, γι' αυτό μεταγράφεται, απλώς, με τα γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου ως “μαριφέντη”, “μαριφέττη”, “μοραφέτ”, “μοραφέττην”, “μουραφέντην” ή “μουραφέττην”⁴⁴.

Για να αποδώσουμε στα ελληνικά τον όρο *ma'rifet* όχι ερμηνευτικά ή μεταφραστικά, αλλά ως τύπο εγγράφου, απαιτείται να παρακολουθήσουμε τη θέση και τη χρήση του μέσα στα πλαίσια της οθωμανικής γραμματείας και διοίκησης, απ' όπου συνεπάγεται ότι διακινείται αποκλειστικά υπό το καθεστώς των μηχανισμών, οι οποίοι διέπουν τις αγροτικές σχέσεις. Είναι έγγραφο διά του οποίου ο εξουσιαστής δημόσιας γης εκχωρεί δικαίωμα χρησικτησίας της⁴⁵. Είναι η έγγραφη βεβαίωση του τιμαριώτη ή του εξουσιαστή αυτοκρατορικού χασίου για την παραχώρηση αγροτικού τεμαχίου προς νομή. Η έκδοσή του διαλαμβάνει όλες τις μορφές και αφορμές παραχώρησης του δικαιώματος νομής, όπως χηρευόντος καλλιεργήσιμου αγρού, διαθέσιμου διά ταπίου λόγω οιασδήποτε αιτίας, πώλησης του δικαιώματος χρησικτησίας από ένα άτομο σε άλλο κ.ο.κ. Σε τελική ανάλυση το έγγραφο *ma'rifet* αποτελεί παραχωρητήριο τίτλο, σύμφωνα με τον οποίο ο υποτελής χωρικός έχει στα χέρια του ένα αποδεικτικό, δυνάμει του οποίου αποκτά το δικαίωμα κατοχής δημόσιας γης, που ανήκει στο τιμάριο κάποιου σπαχή ή σε αυτοκρατορικό χάσιο. Αλλά το παραπάνω συμπέρασμα επικαλύπτεται από τα ακλόνητα πορίσματα των σχετικών ιστορικών μελετών, σύμφωνα με τα οποία τον ρόλο αυτό έπαιζε το έγγραφο *īārū*⁴⁶. Πώς αντιλαμβάνεται και πώς ερμηνεύει τον όρο αυτό η ελληνική βιβλιογραφία⁴⁷.

44. Βλ. Ι.Π. Θεοχαρίδης, *Οθωμανικά έγγραφα 1572-1839*, ό.π., τ. Ε', σσ. 2167-2168. Οι παρατηρούμενες διαφορές οφείλονται, κατά κύριο λόγο, στο επίπεδο μόρφωσης των γραφέων των σημειωμάτων.

45. Στα βασιλικά το αντίστοιχο έγγραφο καλείται *temessuk*.

46. Για τις διάφορες θεωρίες ως προς τη σημασία του βλ. Βέρα Μουταφτσίεβα, *Άγροτικές σχέσεις*, ό.π., σσ. 245-248.

47. Εδώ δεν γίνεται λόγος για το *īārū* ως *gesm-i īārū*, που πριν από την κατάργηση του τιμαριωτικού συστήματος εισέπραττε ο σπαχής και που μετά το Τανζιμάτ



Η Ευαγγ. Μπαλτά μεταφράζει το έγγραφο *īārū* ως “τίτλος”⁴⁸. Ο Δ. Καμπούρογλου το ερμηνεύει όπως ακριβώς και το *ma'rifet*, ήτοι “έγγραφον άδειάς κατοχής”⁴⁹ ή “έγγραφον άδειάς διακατοχής”⁵⁰. Ο Ι. Θεοχαρίδης χρησιμοποιεί τον όρο “τίτλος κατοχής”⁵¹. Ο Ν. Σαρής γράφει ότι “η λέξη *ταπού* ... σημαίνει τον (κτηματικό) τίτλο”⁵². Για τη Σοφία Τζωρτζακάκη-Τζαρίδου *īārū* είναι “τίτλος “ ιδιοκτησίας “ δημοσίας γης”⁵³ ενώ για τον Γ.Π. Νάκο σημαίνει “παραχωρητήριο

ισοδυναμούσε με “τό προπληρωνόμενον άπέναντι του δικαιώματος της έξουσίας (νομής) ποσόν, τό όποϊον εισπράττεται παρά του είδικου ύπαλλήλου διά τό δημόσιον”. (βλ. Δημ. Νικολαΐδου, *Όθωμανικοί κώδικες*, τ. Β΄, Έν Κωνσταντινουπόλει 1870, σ. 1007).

48. Βλ. Βέρα Μονταφτσιεβα, *Άγροτικές σχέσεις στην Όθωμανική Αυτοκρατορία*, ό.π., σ. 245. Η Β. Μονταφτσιεβα, όπως και όλη η αντίστοιχη βουλγαρική σχολή διατηρεί τον όρο, κάπως εκβουλγαρισμένο όμως (*tarija*).

49. Δ. Γρ. Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Άθηναίων*, ό.π., σ. 159.

50. Ό.π., σ. 165. Ο Καμπούρογλου οδηγήθηκε στη λύση της ταυτόσημης ορολογίας, αφού, προφανώς, διεπίστωσε πως οι τύποι των εγγράφων *ma'rifet* και *īārū* δεν διαφέρουν μεταξύ τους, ούτε ως προς τη χρήση ούτε ως προς το περιεχόμενο.

51. Ι. Π. Θεοχαρίδης, *Όθωμανικά έγγραφα*, ό.π., Α΄, σ. XVII.

52. Νεοκλής Σαρής, *Όσμανική πραγματικότητα. Συστηματική παρά-θεση δομών και λειτουργιών. ΙΙ. Η δοσιματική διοίκηση*, Αθήνα 1990, σ. 83.

53. Σοφίας Τζωρτζακάκη-Τζαρίδου, “Όθωμανικό κτηματολόγιο και τίτλοι ιδιοκτησίας”, Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, Επιστημονική Επετηρίδα 3 (1982) 16. Παρόλον που η Σοφία Τζωρτζακάκη-Τζαρίδου αρχίζει τη μελέτη της με το κατηγορηματικό συμπέρασμα ότι “τα *τατιά* όπως επικράτησε να αποκαλούνται” είναι “οι οθωμανικοί τίτλοι ιδιοκτησίας” (ό.π., σ. 9), στη συνέχεια διασαφηνίζει ότι ως αρχική έννοια το *τατίον* είναι “τίτλος “ιδιοκτησίας” δημοσίας γης”.

Επιβάλλεται να υπογραμμίσουμε ότι στην Όθωμανική Αυτοκρατορία ούτε ο “Σπαχής” ούτε ο “Αντιπρόσωπος του Δημοσίου” είχαν στην ιδιοκτησία τους δημόσια γη, για να έχουν και το δικαίωμα να εκδίδουν ανάλογους τίτλους ιδιοκτησίας. Αλλ’ ούτε από το κράτος τους είχε παραχωρηθεί παρόμοια διακριτική έξουσία. Η δημόσια γη, την οποία νέμονταν “τους είχε παραχωρηθεί κατά δικαίωμα κατοχής και καρπώσεως”, όπως ορθώς επισημαίνει και η Σοφία Τζωρτζακάκη - Τζαρίδου (ό.π., σ. 12). Και



τίτλο”⁵⁴. Όσον αφορά δε τον Δ. Τσοποτό, αυτός προτιμά τον όρο “ταπού”, αν και σε μερικές περιπτώσεις καταφεύγει και στους όρους “τίτλος”⁵⁵, “ἄδεια” ή “πιστοποιήσις”⁵⁶ και σε μία περίπτωση “τίτλος ιδιοκτησίας”⁵⁷.

Πιστεύουμε ότι ο πλέον εύστοχος ορισμός του *ἱαῤῥῦ* είναι “*παραχωρητήριος τίτλος*”. Για την απόδοση, ωστόσο, του τύπου του εγγράφου αυτού στην ελληνική βιβλιογραφία επικράτησαν οι όροι “*ταπίον*” και “*τίτλος*”. Κατ’ ακολουθίαν, για τον πανομοιότυπο τύπο εγγράφου, το *ma’rifet*, προτείνουμε τον όρο “*παραχωρητήριο*”. Θα μπορούσε να κληθεί, ίσως, και “*εκχωρητήριο*”, αλλά προτιμήσαμε να διατηρήσουμε

για τη γη αυτή, επομένως, οι τίτλοι που εξέδιδαν ήταν τίτλοι “*κατοχής και καρπώσεως*”. Γιατί, λοιπόν, η ίδια χρησιμοποιεί τον όρο και την έννοια της ιδιοκτησίας; Φαίνεται πως της ήταν πολύ δύσκολο να αμφισβητήσει τον “*δάσκαλο*” της, όπως η ίδια αποκαλεί τον Βασίλη Δημητριάδη. Ο τελευταίος, για τις ανάγκες της μελέτης της Σοφίας Τζωρτζακάκη - Τζαριδου μετέφρασε ένα “*τίτλο Σπαχή*”, ο οποίος δημοσιεύεται στην προαναφερθείσα εργασία (ό.π., σ. 17). Για τη μετάφραση αυτού του τίτλου έχουμε να κάνουμε τις εξής κύριες παρατηρήσεις:

α) Ο “*δάσκαλος*” Β. Δημητριάδης έπρεπε να είχε συμβουλευθεί τη μαθήτριά του ότι κατά τη δημοσίευση ενός εγγράφου παρατέμπουμε με ακριβή στοιχεία στο Αρχείο ή τη Συλλογή, όπου αυτό φυλάσσεται.

β) Ο “*δάσκαλος*” Β. Δημητριάδης έπρεπε να είχε συστήσει στη μαθήτριά του όπως επισυνάψει και μία φωτογραφία του εκδιδόμενου εγγράφου.

γ) Είναι αδιανόητο ο όρος “*Ταπού Ναμέ*” να μεταφράζεται ως “*τίτλος ιδιοκτησίας*”. Μόνον ένας αμύητος στους θεσμούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας θα πραγματοποιούσε τέτοιο “*τόλμημα*”. Με αυτό, όμως, αποδεικνύεται και η άγνοια του Β. Δημητριάδη στη βασική βιβλιογραφία, η οποία από τη δεκαετία του 1950, τουλάχιστον, αφιέρωσε στο παραπάνω ζήτημα ειδικές και εμπεριστατωμένες μελέτες.

54. Γεωργίου Π. Νάκου, *Ιστορία Ελληνικού Δικαίου. Εξελικτικές διακυμάνσεις του οθωμανικού γαιοκτητικού συστήματος*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 27.

55. Δ. Τσοποτοῦ, *Γῆ καὶ γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν*, Βόλος 1912, σσ. 80, 115.

56. Ό.π., σ. 81.

57. Ό.π., σ. 105.



τον όρο του νομομαθούς και βαθύ γνώστη της οθωμανικής νομοθεσίας Γ. Π. Νάκου.

Από τα παραπάνω ειλόγως απορρέει η απορία: ποιά η αναγκαιότητα ύπαρξης δύο διαφορετικών τύπων εγγράφων - *iaṛū* και *ma'rifet* - που εξυπηρετούν τον ίδιο σκοπό και έχουν την ίδια χρησιμότητα; Μία πρώτη απάντηση βρίσκουμε στις γνώμες καταξιωμένων ειδικών της οθωμανικής Διπλωματικής, σύμφωνα με τις οποίες στους τύπους των οθωμανικών εγγράφων υπάρχουν πολλές συνωνυμίες που δεν προϋποθέτουν αισθητή διαφοροποίηση⁵⁸, ή στην ιδιαιτερότητα των οθωμανικών εγγράφων, κατά την οποία διαφορετικά ως προς την υπηρεσία και προέλευση έγγραφα, πολλές φορές, φέρουν ταυτόσημες ονομασίες⁵⁹. Αλλά η αποφυγή βεβιασμένων, και ενδεχομένως εσφαλμένων, κρίσεων και πορισμάτων επιβάλλει στη συγκεκριμένη περίπτωση τη διεξοδική, εξαντλητική και συγκριτική μελέτη των τύπων των εγγράφων *iaṛū*, *ma'rifet*, *tezkerge* και *temessuk*. Κάτι που είναι αδύνατον να διεξέλθουμε εδώ, διότι γίνεται λόγος, πλέον, για ολόκληρη μονογραφία.

Το *ma'rifet* σε μία επιστημονική συζήτηση: Σε αρκετά κείμενα οθωμανικών εγγράφων απαντάται η λέξη *ma'rifet*. Ενωτόκειται στον μελετητή να διακρίνει πότε χρησιμοποιείται ως τύπος εγγράφου και πότε ως απλή λέξη. Είτε στη μία περίπτωση είτε στην άλλη, η ερμηνεία του έχει προεκτάσεις πέραν της απλής μεταφραστικής έννοιας. Προσλαμβάνει διαστάσεις κατανόησης και επιτυχούς απόδοσης θεσμικών φαινομένων. Δίνεται, π.χ., να βοηθήσει στην εξαγωγή συμπερασμάτων ως προς τον ρόλο του σπαχί και τη διάθεση των υπαγομένων στο τιμάριό του γαιών, θέμα για το οποίο υπάρχουν επιστημονικές διαφωνίες. Αυτές είναι εμφανείς και από το ακόλουθο απόσπασμα της Βέρα Μουταφτοίεβα: "... ό άμεσος παραγωγός είχε δικαίωμα νά μεταβιβάσει τή γή του έναντι πληρωμής, νά ύποθηκεύσει ή νά κάνει δωρεά τό δικαίωμα κατοχής πού είχε στή γή πού καλλιεργούσε. Οί κανουνναμέδες απαγορεύουν όποιαδήποτε μεταβίβαση πού δέν

58. B. Nedkov, *Osmanoturska diplomatika i paleografija*, I, Sofija 1966, s.125.

59. Asparuh Velkov, *Vidove osmanoturski dokumenti*, ό.π., σ. 9.



πραγματοποιείται μέσω του σπαχή (*sahib-i arz marifetiyle*)⁶⁰. Και στην υποσημείωση, η κορυφαία αυτή οθωμανολόγος, διευρύνει τους προβληματισμούς για την ορθότητα της μετάφρασης της φράσης "*sahib-i arz marifetiyle*". Αποφαινεται ότι η πιο πιστή μετάφραση είναι "μέ τή μεσολάβηση του σπαχή" και, ασκώντας, κριτική στην Β. Svetkova που μεταφράζει "μέ τήν άδεια του σπαχή", καταλήγει ότι "μέ τήν έρμηνεία όμως αυτή αλλάζει ο ρόλος του σπαχή κατά τή διαδικασία τής μεταβίβασης"⁶¹.

Δεν είναι του παρόντος η εμφάνιση και η ενδιατριβή στο ζήτημα περί του ρόλου του σπαχή. Αλλά εάν κάποια μετάφραση αντικατοπτρίζει την ιστορική πραγματικότητα, αυτή είναι της άλλης κορυφαίας οθωμανολόγου, της Β. Svetkova. Διότι, σύμφωνα με όσα προηγουμένως εκθέσαμε, η φράση "*sahib-i arz marifetiyle*" πρέπει να μεταφράζεται "με μα'rifet του σπαχή" ή, ακόμη καλύτερα, "δυνάμει μα'rifet του σπαχή", όπου μα'rifet εξυπακούεται ο συγκεκριμένος τύπος εγγράφου που εκδίδεται από τον σπαχή (*şahib-i arz*). Άλλωστε τα κείμενα πληθώρας εγγράφων μα'rifet επιβεβαιώνουν τη θέση αυτή. Σε ένα μα'rifet-nāme, π.χ., του 1695, για τη μεταβίβαση αγρών, οι σπαχήδες σημειώνουν ότι τους ζητήθηκε "άδεια και μα'rifet" (*tarafimizdan izin ve ma'rifet taleb olmalayile*)⁶². Σε ένα άλλο μα'rifet του 1752, για την κατοχή μεταβιβαζομένων αγρών, από τον σπαχή "ζητήθηκε μα'rifet-nāme"⁶³. Σε τρίτο μα'rifet του 1757, για την παραχώρηση δικαιώματος νομής καλλιεργήσιμου αγρού, από τον σπαχή "ζητήθηκε άδεια" (*izin*)⁶⁴. Σε μα'rifet του 1783 και για την παραχώρηση δικαιώματος νομής χέρσου αγρού, ο σπαχής σημειώνει ότι "έδωσα το παρόν μα'rifet και την άδεια"⁶⁵ κ.ο.κ. Διαπιστώνουμε, δηλαδή, ότι οι όροι "μα'rifet" και "άδεια" συμβαδίζουν

60. Βλ. Βέρα Μονταφτσιέβα, *Άγροτικές σχέσεις στην Όθωμανική Αυτοκρατορία*, ό.π., σ. 251.

61. Ό.π., σ. 251, υποσ. 123.

62. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΙΓ 22.

63. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΙΘ 19.

64. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΙΘ 45.

65. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΚΒ 44.



και χρησιμοποιούνται για να τονίσουν την άσκηση του δικαιώματος του σπαχί στην προκειμένη διαδικασία. Συνεπώς η μετάφραση της B. Cνεϊκονα είναι αρκετά πιστή και πιο κοντά στην αλήθεια. Αδίκως, επομένως, επικρίνεται.

Όσα ήδη εκθέσαμε, επιβεβαιώνουν για μία ακόμη φορά την απαραίτητη και επιβαλλόμενη πολύπλευρη γνώση των ιστορικών-οθωμολόγων, των οποίων η κατάρτιση θα παραμένει ανεπαρκής χωρίς την κατάλληλη επικουρία της Οθωμανικής Παλαιογραφίας και Διπλωματικής. Και αντιστρόφως. Η έκδοση οθωμανικών πηγών συνεπάγεται κατάλληλη παιδεία στην οθωμανική ιστορία, τους οικονομικούς και τους κοινωνικούς θεσμούς της αντίστοιχης περιόδου. Διαφορετικά οι προσπάθειες θα χαρακτηρίζονται εξ ορισμού ημιτελείς και εξ αποτελέσματος ανακριβείς.



Δείγματα εγγράφων ma'rifet

Στις επόμενες σελίδες ακολουθεί η μετάφραση τεσσάρων ma'rifet, που φυλάσσονται στα Αρχεία της Ιεράς Μονής Κύκκου. Τα έγγραφα αυτά είναι:

1. AIMK, ΟΕ, Φάκ. ΙΓ 22
2. AIMK, ΟΕ, Φάκ. Κ 14
3. AIMK, ΟΕ, Φάκ. Κ 78
4. AIMK, ΟΕ, Φάκ. ΚΑ 25

Για τα παλαιογραφικά τους χαρακτηριστικά και άλλα δεδομένα βλ. Ι. Π. Θεσσαρίδης, *Οθωμανικά έγγραφα 1572-1839*, ό.π., τ. Α, σ. 22, τ. Β, σσ. 879, 1007 και τ. Γ, σ. 1087.



1. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΙΓ 22

Αιτία της γραφής του εγγράφου είναι η εξής:

Πέθανε ως οφειλέτης ο Φιλής, ο οποίος κατείχε: κοντά στο μοναστήρι του Αρχιστρατήγου αρδευόμενο με νερό του χειμάρρου αγρό 3,500 περίπου στρεμμιάτων· κοντά στο μοναστήρι της Μακεδονίτισσας αγρό 735 στρεμμιάτων· στα όρια του χωριού Στρόβολος αγρό 510 στρεμμιάτων· στην τοποθεσία Άγιος Ανδρόνικος αγρό 30 στρεμμιάτων και στα όρια του χωριού Λακατάμεια αγρό 30 στρεμμιάτων, σύνολο 5,086 στρέμματα αγρών, οι οποίοι ευρίσκονται στο ζιαμέτιο και το τιμάριό μας. Επειδή οι προαναφερόμενοι αγροί μεταβιβάζονταν, σύμφωνα με τους κανονισμούς, στους υιούς του Φιλή, κηδεμόνας των παιδιών του διορίστηκε από το ιεροδικείο ο ξένος υπήκοος Γρηγόρης. Αυτός, ως κηδεμόνας, για τις ανάγκες του χρέους παραχώρησε την κατοχή των αγρών συνεταιρικούς στους φέροντες το παρόν ma'rifet-nāme υπόφορους μη μουσουλμάνους Λαζανιά, Μπατίστα, Νικολέτο, Φίλιππο και Παύλο. Πήρε και τα δικαιώματα της συμφωνίας, τα 200 γρόσια του αντιτίμου της εκχώρησης. Οι προαναφερθέντες, επίσης, αναδέχθηκαν και αποδέχθηκαν τους πιο πάνω μνημονευόμενους αγρούς των 5,086 στρεμμιάτων και ζήτησαν από εμάς άδεια και παραχωρητήριο. Εμείς, λόγω του ότι είμαστε οι σπαχήδες, πήραμε το σύνθητες τέλος και τους δώσαμε το παραχωρητήριο (ma'rifet-nāme) αυτό για να τους κατέχουν συνεταιρικά. Να νέμονται τους αγρούς των 5,086 στρεμμιάτων, να τους καλλιεργούν και να τους δουλεύουν και, αφού κάθε χρόνο καταβάλλουν τη δεκάτη, κανείς να μην αναμειγνύεται και να μην παρεμβαίνει στην κατοχή τους.

Γράφτηκε στις αρχές του αιώσιου Şafar το έτος 1105/ 11-20 Σεπτεμβρίου 1695.

El-hājj Uvenis bey
Dede āgā, ζαϊμης



وجو تخریب حدیق بود که بر این پادشاهان متصرفی در وقت بنام
 او در محویم قریب سنوری فلانند و در وقت بر طرفه صولونوتار کسند و بر طرفه
 باباغور نیز کار کرده و بر طرفه انطونوتار کسند و طای را بر بی طرفی عام

عام صفتی منبری تخنابرو و غیر مقداری متاسد در نامده سه و یکم معروف
 نامده یک حوا شریک از و دده ماد جاریسید متصرفه تسلط اولوه مار و هم متصرف
 حوا تصرفی از و تونز غرضی مقابله شده قریب به بیست سال از طرفه نام
 راهبه فراخ و نفویس اولدخی بر وجه محرم نفوض قبول و بدین خط
 طافزوه معروف نام به طالب و را غدا و لغوی است و معروف نام تخریب
 و سفور کشتی انطون بدینه و بر لیدیکه سینه فر را غدا و حوا اثر از بدین
 لغت از شرحه سی جانبی سپاه اول اول و تسلیم اولدیکه متصرف اول اول و فقر قنه
 طافزوه و طای از خروه و نقل و تقرض اول و نمیه حکم را و عه ز صفا

۱۱۶۶
 عبد الرحمن
 مساهلی
 مرعود
 عبد الرحمن
 مساهلی
 مرعود
 عبد الرحمن
 مساهلی
 مرعود
 عبد الرحمن
 مساهلی
 مرعود



2. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. Κ14

Αιτία της γραφής του εγγράφου είναι η εξής:

Μέσα στα όρια του τιμαριού μας, το χωριό Ευρύχου, που κατέχουμε με αυτοκρατορικό μπεράτι, η χριστιανή Μάρω που, μαζί με το δικαίωμα τρεχούμενου νερού, νεμόταν αγρό έκτασης ενός περίπου στρέμματος, γνωστόν ως Μοναστήρι και σινορευόντα από τη μία πλευρά με τον αγρό του Σολωμιού, από τη δεύτερη πλευρά με τον αγρό του παπα Γαβριήλ, από την τρίτη πλευρά με τον αγρό του Αντώνη και από την τέταρτη πλευρά με τον δημόσιο δρόμο, εκποίησε και εκχώρησε το δικαίωμα κατοχής της στον πρόξενο του εγγράφου μοναχό Αντώνη αντί του ποσού των τριάντα γροσίων. Αυτός, επίσης, όπως έχει γραφεί, αποδέχτηκε την αγορά. Και για να τον κατέχει, επειδή ζήτησε και θέλησε από εμάς παραχωρητήριο (ma'rifet-nāme), συντάχτηκε το παραχωρητήριο αυτό και δόθηκε στα χέρια του προαναφερόμενου μοναχού Αντώνη. Κάθε χρόνο να τον καλλιεργεί και να τον δουλεύει και, εφόσον καταβάλλει και πληρώνει στον σπαχή τη νόμιμη δεκάτη, να τον νέμεται, και στην κατοχή του να μην υπάρχει ανάμειξη και ενόχληση από εμάς ή οιονδήποτε άλλον.

Γράφτηκε την 1η Ramazān του έτους 1174 / 6 Απριλίου 1761.

Ο σπαχής monlā Husein, σπαχής του προαναφερόμενου χωριού.

Es-seyyid Muṣṭafā, σπαχής του προαναφερόμενου χωριού.

Ο σπαχής es-seyyid 'Abduṭṭahim, σπαχής του προαναφερόμενου χωριού.

Ο σπαχής 'Abduṭṭahman, σπαχής του προαναφερόμενου χωριού.



K78



بخت بخره حروف اولدک
 لغه قناسته معافونیمار یزاور یکنام قریه سنور داخلدن واقع
 بر طرفدن حوق ما، و بر طرفدن دریه منتهی بختیار اولک
 مقدار کالوادیه دیکیمه معروف غصه خالیه تک نصر فنه
 قریه مذکورده رنجبر لرندن منوبیل ولد لویز و نام فنی ایکی بخت
 غوشش مقابله سنز مال و راعی اولغین اشبو مهور
 معرفت غوز و مسفور منوبیل ولد لویز و بدینه و بر کشتار
 تصرفنه طرفدن و طرف اخوندن مداخله اولغیمه کورلی حالده

حاج محمد علی
 سنا علی
 حرور حاله

۱۱۸۴
 اسعد الرحمن
 سنا علی
 حرور حاله

اسعد الرحمن
 سنا علی
 حرور حاله

3. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. Κ 78

Αιτία της γραφής του εγγράφου είναι η εξής:

Στα όρια του υπαγομένου στον καζά Λεύκας τιμαρίου μας, χωριού ονόματι Ευρίχου, ευρίσκειται ελεύθερος τόπος κενός οικοδομής έκτασης 1/4 του στρέμματος, γνωστός ως Λειβάδια, [που] από τη μία πλευρά [σινορεύει] με τον αυλάκι του νερού και από την άλλη πλευρά καταλήγει στο ρυάκι. Επειδή ζήτησε και εξέφρασε την επιθυμία να τον κατέχει αντί του ποσού των 2½ γροσίων ο υπόφορος χριστιανός Μανουήλ Λοϊτζου, γεωργός από το παραπάνω χωριό, γράφτηκε και δόθηκε στον προαναφερόμενο Μανουήλ Λοϊτζου το σφραγισμένο αυτό παραχωρητήριο (ma'rifet). Στην κατοχή του να μην υπάρξει ανάμειξη από εμάς ή από οιονδίποτε άλλον.

Γράφτηκε την 25η του τιμημένου Rajab το έτος 1182 / 5. Δεκεμβρίου 1768.

Ο σπαχής es-seyyid Muṣṭafā, νυν σπαχής του προαναφερόμενου χωριού.

Ο σπαχής es-seyyid 'Abdurrahīm, νυν σπαχής του προαναφερόμενου χωριού.

Ο σπαχής el-hājj Muṣṭafā, νυν σπαχής του προαναφερόμενου χωριού.



باعث حکم حروف بود که
 زات بادشا صید متصرف ولد و غیرتیمار بجز اولاً او بچونام قریه سنوری داخلند و واقع
 بر طرف بانی فلکسوتار لاسه متصل و بر طرف جمیله خاتون تار لاسه متصل و بر طرف بود که
 جنقاره نه تار لاسه متصل و طرف رابعی طریق قائمه منتهی بختنا بر دویم مقداری میسود
 تار لاسه دیگر معروف تار لاسه حق بشری اولان ما، جار بسله متصرفه سی اولان مارو
 استقانونام نصرانیه متوفیه اولوب تار لاسه مذکوره مستحق طالبو اولغبین جفومنا
 مالندن اولوق اوزره قریه مذکوره مملکتلندن باقوانطون و غورتل نام ذمیر
 بد لرندن او توزلشن غوشلشن اخذ اولنوب تار لاسه مزبور مسفوران باقوانطون
 ذغورتل نام ذمیره تفویض اولنوب انلردخی تفوض و قبول ایتمه بیه ضبط و تعریف
 ایشو معرفت نامه بجزر و مسفوران بدارینه و برلشدر کسبه زراعت و حراست
 ایدوب اعشار شرعیه سین جانبک باصدا ادا اولسلیم ایلدکلرجه طرفردن و طرف
 اخذن مداخله اولنیه مکرر کوی غه ذموم الحام خلاصه

اسرار
 اسرار
 اسرار
 اسرار



4. AIMK, ΟΕ, Φάκ. ΚΑ 25

Αιτία της γραφής του εγγράφου είναι η εξής:

Στα όρια του τιμαριού μας, το χωριό Ευρύχου, το οποίο κατέχουμε με αυτοκρατορικό μπεράτι, ευρίσκεται, μαζί με το δικαίωμα ύδρευσης τρεχούμενου νερού, αγρός έκτασης ενός στρέμματος, γνωστός ως Μοναστήρια, με σύνορα από τη μία πλευρά τον αγρό του Γιάννη Φαλάσου, από τη δεύτερη πλευρά τον αγρό της Jemile, από την τρίτη πλευρά με τον αγρό του Γιωρκή Τσαγκάρη και από την τέταρτη πλευρά με τον δημόσιο δρόμο. Η κάτοχός του, χριστιανή Μάρω Στεφάνου, πέθανε. Επειδή έμεινε διαθέσιμος διά ταπίου, από τους κατοίκους του προαναφερόμενου χωριού υπόφορους χριστιανούς Ιάκωβο Αντώνη και Γαβριήλ λήφθηκαν 35 γρόσια, για να γίνει κτήμα της Μονής Κύκκου. Και ο παραπάνω αγρός εκχωρήθηκε στους προαναφερόμενους Ιάκωβο Αντώνη και Γαβριήλ. Αυτοί, επίσης, αφού αναδέχθηκαν και αποδέχθηκαν, γράφτηκε το παραχωρητήριο (ma'rifet-nāme) αυτό και τους δόθηκε, για να τον κατέχουν και να τον νέμονται. Κάθε χρόνο να τον καλλιεργούν και να τον δουλεύουν. Εφόσον πληρώνουν και καταβάλλουν την οφειλόμενη δεκάτη, να μην υπάρχει ανάμειξη από εμάς ή από οιονδήποτε άλλον.

Γράφτηκε την 1η του ιερού Μuħarrem το έτος 1187 / 25 Μαρτίου 1773.

Ο σπαχής es-seyyid Muṣṭafā, νυν σπαχής του προαναφερόμενου χωριού.

Ο σπαχής es-seyyid Muṣṭafā, νυν σπαχής του προαναφερόμενου χωριού.

Ο σπαχής es-seyyid 'Abduṭṭahīm, νυν σπαχής του προαναφερόμενου χωριού.

Ο σπαχής Muṣṭafā, νυν σπαχής του προαναφερόμενου χωριού.



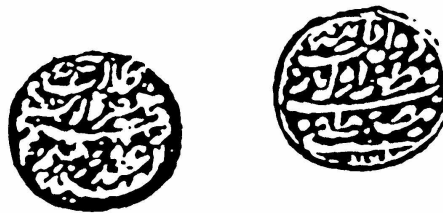
Οι σφραγίδες στα verso των εγγράφων



1. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΙΓ 22



2. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. Κ14



3. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. Κ 78



4. ΑΙΜΚ, ΟΕ, Φάκ. ΚΑ 25



ABSTRACT

M'ARIFET - M'ARIFET-NĀME AN UNTRASLATED TYPE OF OTTOMAN DOCUMENT

by

Ioannis P. Theocharides

The object of this study is the type of ottoman document m'arifet which is not found in any works of Ottoman Diplomatic. In a number of dictionaries and historical works, m'arifet is a word, not a document. Only in Greek bibliography is m'arifet a document, however without any sort of explanation.

This study consists of four parts:

1) **Proof of the existence of m'arifet document:** Sound evidence of the m'arifet as a type of document is given, e. g the second compound - nāme, it's "self-description" through texts, it's documentation in contemporary Greek texts e.t.c.

2) **Characteristics of m'arifet:** Firstly the external characteristics of m'arifet are examined. Then it's schematic order is introduced, and finally it's internal characteristics are analyzed. It is worth giving it's schematic order, which is:

Protocol: Da'vet, Elqāb

Context: Iblāg, Hukm, Te' kīd

Eschatocol: Tārīḥ, Imza, Šuhūd -l- ḥāl

Verso: Muhur

3) **The translation of the term m'arifet in the Greek language:** This part examines the translation of the term in



the Greek language, and it is stressed that it is up to the researcher to discriminate whether a certain text refers to *m'arifet* as a word or as a document.

4) *M'arifet* in an academic discussion: Due to the different and conflicting opinions on the translation of the phrase "*şahib-i arz m'arifetile*", it is stressed that in this specific case, *m'arifet* is the document, not the word. Consequently, the above phrase should be translated "*by m'arifet of sipahi*", i. e. by the document *m'arifet* of sipahi, and not "*with the intervention of sipahi*".

Four *m'arifet* documents are given at the end of the study.

